

בראשית ויצא עקרת הבית

במדרשי חז"ל, מופיעים פעמים רבות פירושים, הנראים כהפוכים לחלוטין ממשוטו של מקרא. אין בכך בעיה, שהרי המדרש אינו כפוף לפשט. אך לעיתים, עיון בדרש, יגלה שהוא עומק הפשט. מקרה אחד כזה נמצא בפרשתנו.

התורה מתארת את יחסי האחיות – צרות, רחל ולאה. רחל היא האשה האהובה על יעקב, ובעקבות כך:

וַיֵּרָא ה' כִּי שָׁנוּאָה לָאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ וַרְחַל עֲקָרָה :

את המושג עקרה, אנו מכירים כבר מן האמהות הקודמות (כמו וַתְּהִי שְׂרֵי עֲקָרָה אֵין לָהּ וְלָד) ומשמעותו היא, אשה שאין לה ילדים (או שאין ביכולתה ללדת).

אך כאן בא רבי יצחק במדרש רבה, ומוציא לכאורה את המילים הללו לחלוטין ממשוטן:

אמר רבי יצחק רחל היתה עיקרו של בית כמה שנאמר וַרְחַל עֲקָרָה

פשוטו של הפסוק, עוסק בחסרונה של רחל – העקרות של חוסר הילדים, ואילו רבי יצחק משתמש באותן המילים כדי לתאר דווקא את יתרונה של רחל – עיקר הבית.

מעניין הוא כי גם בלשון המדוברת שלנו, קיימת אותה התופעה. משמעותו של המושג "עקרת בית", בלשונונו הוא "האשה שהיא העיקר והשורש בבית ... כינוי לבעלת בית, האשה והאם משפחה העוסקת במשק ביתה" (מילון אבן שושן)

אך מקורו התנ"כי של המושג הוא בפסוק מתהילים (מזמור קיג):

מוֹשִׁיבֵי עֲקָרֹת הַבַּיִת אִם הַבְּנִים שְׁמַחָה הִלְלוּ יְ-הוָה

שמשמעותו היא שהקב"ה מושיע את האשה העקרה – חסרת הילדים, והופך אותה לאם הבנים.

לכאורה, הפשט והמדרש הם דבר והיפוכו.

אך לא כך חשב המלבי"ם. הוא שם לב לניסוח המעניין של הפסוק שלנו – על לאה נאמר שה' פתח את רחמה, ואילו לגבי רחל לא מוזכרת שום פעולה אלא וַרְחַל עֲקָרָה. כלומר, בניגוד למקובל, שהאשה היולדת היא הנורמה, והעקרה היא יוצאת מן הכלל, הרי שכאן המצב הרגיל הוא המצב של רחל העקרה, וכדי שלא לא תהיה כזו, ה' צריך לעשות פעולה, ולפתוח את רחמה.

דבר זה מקבל משנה תוקף מכך שכל אמותינו היו עקרות. על שרה, רבקה ורחל הדבר כתוב בפירוש, ולגבי לאה, יוצא מן הפסוק שלנו שנדרשה פעולה כדי לשנות זאת.

אך מדוע המצב הטבעי של אמותינו הוא דווקא מצב העקרות? על כך אומר המלבי"ם:

האמהות היו כלם עקרות, כדי שיתפללו עליהן ושתהיה לידתן בדרך נס והשגחה, ואם לא היתה לאה שנואה היתה היא העקרה, אבל ע"י שראה ה' כי שנואה לאה ורחל היא העיקר בעיניו ולא יתפלל על לאה רק על רחל, לכן פתח את רחמה, ורחל נשארה עקרה

מצב העקרות של האמהות לא היה הגורם לתפילה, אלא להפך – הרצון של הקב"ה בתפילת האבות והאמהות, היווה את הגורם לעקרות. אלא שהמצב המיוחד של לאה, שיצר חשש שיעקב לא יתפלל עליה, גרם לכך, שלא לא תהיה עקרה, ותהיה יוצאת דופן מכל האמהות.

על פי זה, מסביר המלבי"ם את המדרש שהובא לעיל:

ועל זה אמר במדרש וַרְחַל עֲקָרָה, שהיתה עיקרה של בית, רצה לומר על ידי שהיתה עיקרה של בית

לכן נשארה עקרה. כלומר, אין כוונתו של המדרש שפירוש המילה עקרה הוא עקרת הבית, אלא

שהסיבה העמוקה לכך שרחל הייתה עקרה, ולא לאה, נעוץ בכך שרחל הייתה עיקרו של הבית.

וכך חדר גם כנראה הביטוי עקרת הבית ללשונונו, כאשה שהיא עיקרו של הבית. אם כן, צריך לנסות ולהבין את דבריהם של חז"ל, או שאר המפרשים, לא רק ברמה הראשונית, אלא בעומק הטמון בהם.

שבת שלום

יעקב (יוקי) מאיר